

2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік. Навчальний посібник / за редакцією Бутинець Ф.Ф., Чижевська Л.В., Герасимчук Н.В. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 448 с.
3. Бухгалтерський облік: актуальні проблеми та рішення: монографія / за редакцією С. С. Герасименка, А. О. Єпіфанова – Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 162 с.
4. Моссаковський В. Про управлінський облік // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 10. – С. 37.
5. Податковий Кодекс України зі змінами, внесеними згідно із Законом від 23.12. 2010 N 2856-VI (2856-17). – www.zakon1.rada.gov.ua.

Аннотация. Методологической основой организации бухгалтерского учета в условиях рыночной экономики является полное, своевременное и достоверное отражение доходов и расходов сельскохозяйственного предприятия.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, доход, расходы, себестоимость.

Annotation. Methodological basis of accounting in a market economy is complete, timely and accurate reflection of income and costs of agricultural enterprises.

Key words: agricultural enterprises, income, costs, net cost.

УДК 330.131.7;631.15

П.М. Фугело, асистент,

М.А. Фугело, кандидат фізико-математичних наук, доцент ПДАТУ

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РИЗИКОСТІЙКОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена вдосконаленню управління підприємницьким ризиком в агробізнесі. У роботі також висвітлюються методи управління ризиком, шляхи його зниження на підставі забезпечення фінансової стабільності виробництва.

Досліджено методичні підходи до оцінки підприємницького ризику, доведена необхідність обліку суб'єктивних факторів і дотримання принципів системності в прийнятті господарських рішень. Викладені концептуальні положення антиризикового управління, спрямовані на попередження ризикових ситуацій. Розроблено програму сприяння ризикостійкості агропідприємства і емпіричним шляхом перевірена її ефективність.

Ключові слова: економічний ризик, аграрне виробництво, антиризикове управління, економічна безпека, продовольча безпека, програма сприяння.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ризик є невід'ємною характеристикою сільськогосподарського виробництва. Якісне управління ним підвищує шанси аграрних формувань домогтися успіху в довгостроковій перспективі і зменшує небезпеку погіршення їх фінансового стану.

З проведених нами досліджень слідує, що управління ризиками АПК має багатовекторну основу і характеризується значною суб'єктивністю. Зокрема, ефективність функціонування економічних систем, до яких відносяться і різного виду агроформування, їх ризикостійкість великою мірою залежать від змісту та злагодженості управлінських дій посадових осіб таких систем.

Під управлінською діяльністю керівника ми розуміємо його цілеспрямований вплив на підлеглих, який приводить їх до усвідомленої та активної поведінки й діяльності, відповідно до намірів посадовця.

Керівник сільськогосподарського підприємства, організовуючи умови сприяння формуванню стійкості підприємства до виробничих ризиків, повинен чітко визначитися з вибором альтернативних рішень щодо того, що і як робити, а саме: які конкретні заходи проводити з працюючими на підприємстві, яким чином цю роботу проводити; коли і кому ці заходи проводити; які новації потрібно застосовувати. Крім цього, керівник агропідприємства повинен чітко усвідомити свої робочі функції як організатора умов, сприятливих формуванню ризикостійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Неможливість повного уникнення ризику в процесі підприємницької діяльності та відсутність універсальних методів мінімізації його підвищують актуальність проблеми формування ризикостійкості підприємств. Проблематика захисту підприємств від ризику широко досліджується в працях як зарубіжних М. Альберта, Ю. Бриггема, М. Ерхардта, Т. Бартона, М. Мескона, Дж. Пікфорда, П. Уокера, Ф. Хедоурі, так і вітчизняних економістів В. Вітлінського, В. Глущенко, Л. Догіль, С. Ільяшенко, М. Лапусти, Г. Піратовського [1; 2; 3].

Роботи згаданих та багатьох інших дослідників складають основу наукового підходу до вивчення проблеми стійкості функціонуючих економічних систем до ризиків.

На основі наукових джерел та власних досліджень ми прийшли до висновку, що на формування ризикостійкості аграрних підприємств можна впливати шляхом активізації ефективності управлінської діяльності їх керівників. З метою перевірки даного висновку нами був проведений експеримент, суть якого висвітлено в представленій роботі.

Мета дослідження зумовлюється необхідністю теоретичного обґрунтування превентивних антиризикових заходів, пов'язаних із суб'єктивними факторами, розробки програми сприяння позитивній динаміці ризикостійкості агроформувань та перевірки її ефективності емпіричним шляхом.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних та практичних основ управління процесом формування і розвитку ризикостійкості аграрних підприємств.

Методика і методи дослідження. Науково-методичну базу роботи становлять праці В.В. Вітлінського, П.І. Верченко, В.В. Глущенко, П.Т. Саблука, С.М. Ільяшенко, А.І. Ястремського та ін.

Для проведення експериментального дослідження на основі врахування предмета дослідження та конкретних ситуацій його реалізації нами були визначені такі методи як:

- емпіричного вивчення предмета дослідження: спостереження та бесіда (з метою виявлення характеру ставлення спеціалістів господарства до діяльності за фахом), тестування (для оцінки фахового рівня та уміння працювати з підлеглими); анкетування (для виявлення рівня ризику виробничої діяльності підприємств), експеримент (для дослідження організаційно-управлінських аспектів ризиковості функціонування аграрних формувань та перевірки ефективності програми сприяння ризикостійкості) та інші;
- математичної статистики – „Q-критерій Розенбаума” (для виявлення різниці у рівняннях ризикостійкості аграрних підприємств), „G-критерій знаків” (для оцінки достовірності зрушень у значеннях показників ризикостійкості). Загалом методи математичної статистики використовувалися для опрацювання експериментальних даних і встановлення кількісних залежностей між явищами, що досліджувалися.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття „ризикостійкості підприємства” не є поширеним, хоча дедалі частіше зустрічається в економічній літературі. Так, М.В. Єршов [4] отожднює поняття „ризикостійкості” з безперервністю функціонування, Е.А. Козлова [6] ризикостійкість підприємства трактує як здатність досягати запланованих результатів діяльності, стабільності, незважаючи на дію різних чинників.

На основі проведеного аналізу літературних джерел [3; 5] нами уточнено, що ризикостійкість підприємства – складова загальної стійкості підприємства, інтегральна характеристика підприємства як відкритої соціально-економічної системи, що характеризує загальні можливості ефективного рівноважного безперервного функціонування організації протистояння ризикам, незважаючи на їх негативний вплив.

Слід розрізняти ризикостійкість постійну (первісну) та змінну (набуту) – за аналогією з біологічним імунітетом організму. Первісна ризикостійкість формується на етапі створення підприємства і визначається ресурсною базою, галузевими та регіональними умовами, змінюючись у середньо- та довгостроковій перспективі відповідно до досягнення стратегічних цілей. Набута ризикостійкість залежить від тактичних та оперативних управлінських заходів, реалізованих у процесі діяльності, специфіки мікрооточення підприємства, ризикоагресивності середовища [5].

Проблема формування набутої ризикостійкості є далеко не розв'язаною, особливо в аграрній сфері виробництва.

Під управлінням ризикостійкістю підприємства слід розуміти систему принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, які спрямовані на економічно ефективний захист

підприємства від небажаної дії чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, забезпечення можливості безперервного рівноважного функціонування підприємства в умовах ризику, оптимальне поєднання превентивних, компенсаторних і репресивних методів на підприємстві з урахуванням співвідношення „ризик/витрати”.

При управлінні ризикостійкістю особливу увагу необхідно звернути на фінансовий стан підприємства, адже можливість забезпечення підприємства необхідним рівнем грошових ресурсів є визначальним для створення високого рівня ризикостійкості. При цьому цільовим параметром визначення рівня ризикостійкості є такі характеристики як рівень рентабельності, плановий обсяг прибутку, доходу, вартість підприємства (її збільшення або зменшення).

Враховуючи загальноприйнятні у науковій літературі погляди на проблему управлінської діяльності, доцільно виділити основні функції управління щодо сприяння ризикостійкості підприємств та об'єднати їх у певні смислові блоки. Це дає можливість здійснити структурно-смисловий аналіз управлінського процесу та більш продуктивно оволодіти керівникам підприємств змістом і прийомами здійснення управління динамікою ризикостійкості як процесом, що має внутрішню логічну побудову (планування, організація, контроль діяльності).

При цьому планування роботи, яка сприяє позитивній динаміці ризикостійкості аграрного підприємства, має передбачити визначення цілей діяльності керівників підприємства та мети основних і допоміжних заходів. Організація діяльності щодо створення умов для позитивної динаміки ризикостійкості, як складова частина управлінського процесу, означає створення певної програми, яка дає керівництву підприємством ефективно працювати для досягнення цілей, поставлених перед ними, та забезпечує чітку узгоджену взаємодію між всіма керівними ланками різних ешелонів управління. І заключною функцією власне управлінського блоку є функція контролю, що означає визначення того, наскільки реалізуються цілі, поставлені на етапі планування діяльності і що потрібно зробити для того, щоб вони були досягнуті в повному обсязі.

Для підвищення ефективності програми та чіткого розмежування діяльності посадових осіб від багатьох інших, нехай навіть споріднених дій, ми, насамперед, визначилися з принципами, на яких вона має ґрунтуватися, а саме: принцип детермінізму, принцип суб'єктивної активності, принцип розвитку, принцип індивідуального підходу, принцип професійної компетентності, принцип безпристрасності та інші.

Системний підхід, на який ми опиралися у процесі побудови програми, вказує, що всі активні суб'єкти формування ризикостійкості підприємства повинні не тільки вживати заходів щодо її росту, а й стимулювати до цього всіх працюючих на даному підприємстві.

Технологія сприяння позитивній динаміці ризикостійкості сільськогосподарського підприємства ставить у центр усієї програми особистість керівника. Під час розробки технології ми врахували ряд критеріїв, серед яких:

системність, що передбачає логічність процесу, взаємозв'язок усіх його частин та цілісність;

керіваність — можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу сприяння позитивній динаміці ризикостійкості, його діагностику, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів;

ефективність, оскільки технологія формування ризикостійкості повинна бути ефективною за затратами часу, коштів, людських ресурсів і гарантувати досягнення певного результату;

відтворюваність, що припускає можливість застосування технології формування ризикостійкості господарства в інших однотипних підприємствах та іншими суб'єктами.

Враховуючи вищесказане, робимо висновок, що соціально-економічну програму сприяння позитивній динаміці ризикостійкості господарства потрібно розробляти як сукупність структурних (цільового, змістовного, технологічного, діагностичного, оцінно-результативного) і функціональних (організаційного, комунікативного, пізнавального) компонентів.

Методика реалізації економічного експерименту складалася з трьох етапів.

На першому етапі (констатуючий експеримент першого порядку) було заплановано встановити наявні на початку експерименту характеристики ризикостійкості аграрних підприємств.

Другий етап експериментального дослідження передбачив проведення формуючого експерименту з експериментальними групами підприємств з метою підвищення їх рівня економічної якості виробничої діяльності.

На третьому етапі дослідження проводився констатуючий експеримент другого порядку, в якому брали участь всі групи. Метою дослідження було зняття емпіричних показників після застосування програми.

Наше експериментальне дослідження проводилося на базі Кам'янець-Подільського, Чемеровецького, Городоцького та Ярмолинецького районів Хмельницької області. Вибір груп (незалежних вибірок) здійснювався у відповідності з такими вимогами: репрезентативність; сільськогосподарські підприємства мають перебувати приблизно в однакових соціально-економічних та кліматичних умовах; член однієї вибірки не повинен стати членом іншої; чисельність вибірок визначається вимогами, що висувуються до формування контрольних та експериментальних груп.

Апробація результатів дослідження проводилась у сільськогосподарських підприємствах Шепетівського району Хмельницької області, Збарзького району Тернопільської області та Хотинського району Чернівецької області. Експертами були керівники районних управлінь агропромислового розвитку, представники районних адміністрацій, викладачі ПДАТУ та його філій, а також викладачі економічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка. Велику допомогу у проведенні експерименту надали студенти-випускники ПДАТУ. Вся робота осіб, залучених до експерименту, постійно перебувала під нашим контролем.

Для зручностей подальшого викладу результатів експерименту групи господарств, які беруть в ньому участь, будемо символічно позначати: КГ(n_1) – перша контрольна група (Кам'янець-Подільський район), ЕГ(n_2) – перша експериментальна група (Чемеровецький район), КГ(n_3) – друга контрольна група (Ярмолинецький район), ЕГ(n_4) – друга експериментальна група (Городоцький район), n_i – кількість господарств у групі, $i = \overline{1,4}$.

Таблиця 1

Загальна характеристика вибірки

Групи	КГ(n_1)	ЕГ(n_2)	КГ(n_3)	ЕГ(n_4)	Всього
Кількість господарств, $n_i, i = \overline{1,4}$	27	29	30	31	117

Здійснивши всі етапи економічного експерименту, ми отримали числові результати, які представлені в табл. 2 і 3.

Таблиця 2

Результати оцінки ризикостійкості господарської діяльності аграрних формувань (до початку експерименту)

Коефіцієнт ризикостійкості підприємства	Кількість господарств (%)						Середній рівень ризикостійкості
	1	2	3	4	загалом		
	КГ(n_1)	ЕГ(n_2)	КГ(n_3)	ЕГ(n_4)	КГ(n_k)	ЕГ(n_e)	
більше 1,5	7,41	10,34	10,00	12,90	8,71	11,62	10,16
від 0,5 до 1,5	74,07	62,07	66,67	61,29	70,37	61,68	66,01
менше 0,5	18,52	27,59	23,33	25,81	20,92	26,70	23,83

Таблиця 3

Результати оцінки ризикостійкості господарської діяльності аграрних формувань (після закінчення експерименту)

Коефіцієнт ризикостійкості підприємства	Кількість господарств (%)						Середній рівень ризикостійкості
	1	2	3	4	загалом		
	КГ(n_1)	ЕГ(n_2)	КГ(n_3)	ЕГ(n_4)	КГ(n_k)	ЕГ(n_e)	
більше 1,5	7,41	34,48	13,33	32,25	10,37	33,37	21,87
від 0,5 до 1,5	70,37	58,62	66,67	64,52	68,52	61,57	65,05
менше 0,5	22,22	6,90	20,00	3,22	21,11	5,06	13,08

Для оцінки різниці між контрольними та експериментальними вибірками за рівнем ризикостійкості господарської діяльності аграрних формувань нами застосовувався „Q-критерій Розенбаума”. А для доведення факту, що зміни в бік зростання ризикостійкості в експериментальних групах є не випадковими, а закономірними, підтверджується критерієм Мак-Намара.

Висновки. Позитивні висновки проведеної експертизи вказують на ефективність розробленої нами методики сприяння зростанню рівня ризикостійкості сільськогосподарських підприємств.

Таким чином, результати нашого експериментального дослідження дозволили зробити узагальнення про те, що організація умов, які сприяють ризикостійкості аграрних формувань, потребує узгодження дій всіх управлінських ланок аграрного сектору. Особливо велика роль у підвищенні ризикостійкості належить особам, що приймають рішення. Загалом це підтверджує гіпотезу нашого дослідження про те, що ризикостійкість сільськогосподарських підприємств можна підняти, якщо створити на підприємствах належні умови праці, активізувати роботу дорадчих служб, постійно підвищувати фаховий рівень керівників та моніторити ризикові ситуації з метою їх мінімізації тощо. У такій роботі криється величезний резерв механізмів нейтралізації багатьох ризиків аграрно-виробничих систем.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В., Верченко П.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
2. Глуценко В.В. Управление рисками. Страхование. – г. Железнодорожный, Моск. обл.: ТОО НПЦ „Крылья”, 1999. – 210 с.
3. Догиль Л.Ф. Управление хозяйственным риском: Учеб. пособие. – Мн.: Книжный Дом, Мисанта, 2005. – 224 с.
4. Ершов М.В. Задачи экономического развития и денежно-кредитные подходы // Деньги и кредит. – 2007. – № 6. – С. 31-35.
5. Карпунцов М.В. Ризикостійкість підприємств // Актуальні проблеми економіки: науково-економічний журнал. – 2008. – № 3 (81). – С. 76.
6. Козлова Е.А. Анализ экономической рискоустойчивости промышленных предприятий: дис... к. э. н. / 08.00.05. – „Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами: промышленность)”. – Челябинск: Южно-Уральский государственный университет, 2002. – 205 с.

Аннотация. Статья посвящена усовершенствованию управления предпринимательским риском в агробизнесе. В работе также освещаются методы управления риском, пути его снижения на основании обеспечения финансовой стабильности производства.

Исследованы методические подходы к оценке предпринимательского риска, доказана необходимость учёта субъективных факторов и соблюдения принципов системности в принятии хозяйственных решений. Изложены концептуальные положения антирискового управления, направленные на упреждение рискованных ситуаций. Разработано программу содействия рискоустойчивости агропредприятия и эмпирическим путём проверена её эффективность.

Ключевые слова: экономический риск, аграрное производство, антирисковое управление, экономическая безопасность, продовольственная безопасность, программа содействия.

Annotation. The article is devoted to improvement of enterprise risk management in agribusiness. The work also highlights the risk management practices, ways of its reduction on the basis of financial stability of production.

The methodological approaches to the assessment of business risk, the need to take into account subjective factors and observance of principles of systematic approach in making economic decisions. The conceptual provisions anti risk management aimed at prevention of risky situations. Developed a program to help risk stability agribusiness and empirically verified its effectiveness.

Key words: economic risks, agricultural production, anti risk management, economic security, food security, facilitation programme.